

ORIGINALNI RAD – ORIGINAL ARTICLE

Upotreba cigareta i alkohola u populaciji učenika osnovne škole
Cigarette and alcohol use among elementary school students

Milošević Jasmina, Todorović Jasmina¹

¹ KBC "Dr Dragiša Mišović-Dedinje", Bolnica za dečije plućne bolesti i tuberkulozu", Beograd, Srbija

Sažetak *Uvod:* U populaciji adolescenata utvrđeni su visoka prevalencija upotrebe cigareta i alkohola i trend snižavanja uzrasne granice na kojoj mladi počinju sa njihovim konzumiranjem. Razvojni stadijum adolescencije smatra se najkritičnijim periodom za eksperimentisanje i upotrebu ovih psihoaktivnih supstanci. Za kreiranje adekvatnih preventivnih programa, usmerenih na smanjenje i sprečavanje upotrebe cigareta i alkohola, neophodno je utvrditi rasprostranjenost i obrasce konzumiranja ovih supstanci kod adolescenata.
Metodologija: Realizovana su dva istraživanja, od kojih je prvo bilo usmereno na ispitivanje učestalosti upotrebe cigareta, a drugo na ispitivanje učestalosti upotrebe alkohola. Oba istraživanja su sprovedena na teritoriji grada Beograda, na uzorku učenika starijih razreda osnovne škole, oba pola.
Rezultati: Cigarete je probala jedna trećina ispitanika (32%), među kojima je svakodnevno pušenje, u trajanju od 30 dana bez prekida, zabeleženo je kod 5,2% ispitanika. Trenutno cigarete koristi 9,5% ispitanih učenika. Skoro 80% ispitanika probalo je alkohol, od kojih jedna četvrtina pije 3 i više alkoholnih pića zaredom (26,7%) i prijavila je iskustvo pijanstva (24,3%).
Zaključak: Glavni zaključak ovog istraživanja jeste da je prevalencija upotrebe cigareta i alkohola među učenicima starijih razreda osnovne škole visoka.

Ključne reči: upotreba cigareta, upotreba alkohola, adolescencija, prevencija

Summary *Introduction:* High prevalence of cigarette and alcohol use has been established among the adolescent population, with a trend of lowering the age limit at which they first start using these substances. Adolescence is considered the critical period for experimenting and using psychoactive substances. To create an adequate preventive programs, which focus on reduction and prevention of cigarette and alcohol use, it is necessary to determine how widespread the use is and what patterns of use are noticeable among adolescents.
Methodology: Two studies have been realized, one focused on frequency of cigarette use and the other on frequency of alcohol use. Both were conducted in the Belgrade region, among elementary school students of both genders.
Results: One third of all tested subjects (32%) has tried cigarettes, continuous everyday smoking that lasted at least 30 days has been recorded among 5,2% of them. Currently 9,5% of all tested students use cigarettes. Almost 80% of them have tried alcohol, a quarter has 3 or more consecutive drinks when drinking (26,7%) and 24,3% admits they had been drunk.
Conclusion: Main conclusion of this study is that the prevalence of cigarette and alcohol use among elementary school students is high.

Key words: Cigarette use, alcohol use, adolescence, prevention

Uvod

Upotreba cigareta i alkohola je široko rasprostranjena pojava u svetskoj populaciji, kako među odraslima, tako i među adolescentima. Istraživanja sprovedena u Srbiji pokazala su da je prevalencija upotrebe cigareta i alkohola među adolescentima visoka (1), što ih ujedno čini najučestalijim rizičnim ponašanjima među mladima (2,3). Učestalost upotrebe ovih supstanci i trend snižavanja uzrasne granice na kojoj mladi počinju sa njihovim

konzumiranjem nesumnjivo ukazuju da su, u našoj zemlji, ova ponašanja društveno prihvaćena.

Adolescencija, prelazni period iz detinjstva u zrelost, predstavlja važan segment u životu svakog pojedinca, kada zbog brojnih promena u specifičnoj fazi razvoja ličnosti, dolazi do različitih eksperimentisanja, među kojima su i upotreba cigareta i alkohola. Posebno se izdvaja period rane adolescencije, kada je i samo probanje ovih supstanci vrlo rizično jer predstavlja osnovni preduslov za javljanje kasnijih faza upotrebe psihoaktivnih supstanci (4,5).

Dugotrajna upotreba cigareta i alkohola dovodi do brojnih posledica, koje se prvenstveno manifestuju u

promenama zdravstvenog stanja pojedinca, zbog čega predstavljaju značajan faktor narušavanja zdravlja ljudi i uzrok niza bolesti koje smanjuju kvalitet života i dovode do rane smrti. Prema procenama Svetske zdravstvene organizacije od posledica pušenja svake godine u svetu umre 4,9 miliona ljudi, a taj broj će se u narednih dvadeset godina duplirati (6), dok 3,3 miliona ljudi godišnje umre od posledice zloupotrebe alkohola (7).

Uzimajući u obzir ozbiljnost negativnih posledica upotrebe cigareta i alkohola u populaciji adolescenata i široku rasprostranjenost upotrebe ovih supstanci kod mladih, postavljen je cilj istraživanja koji se tiče ispitivanja učestalosti upotrebe cigareta i alkohola kod učenika starijih razreda osnovne škole. Budući da je ovaj cilj moguće ostvariti kroz dva istraživačka zadatka – utvrđivanje učestalosti upotrebe i obrazaca pušenja, i utvrđivanje učestalosti i obrazaca pijenja alkohola, rad je sistematizovan u dva dela, te će dobijeni podaci biti prikazani u okviru te dve celine, dok će završni deo rada sadržati preporuke za unapređenje prakse.

Metodologija

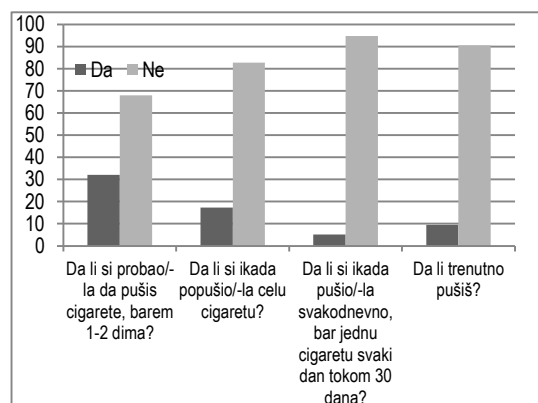
U skladu sa postavljenim ciljem realizovana su dva istraživanja. Prvo, usmereno na ispitivanje učestalosti upotrebe cigareta, sprovedeno je na teritoriji grada Beograda, tokom školske 2010/2011. godine, na uzorku od 515 učenika osmog razreda, oba pola (55,3% dečaka i 44,7% devojčica). Za prikupljanje podataka korišćen je instrument pod nazivom Upitnik o pušenju mladih (Youth Tobacco Survey (YTS) 2006 Questionnaire, Centers for Disease Control and Prevention – CDC, 2006). Ispitivanje učestalosti upotrebe alkohola realizovano je tokom školske 2013/2014. godine, takođe na nivou grada Beograda. Uzorak je činilo 434 učenika sedmog (50,5%) i osmog (49,5%) razreda, oba pola (47,7 dečaka i 52,3% devojčica). Za potrebe prikupljanja podataka konstruisan je poseban istraživački instrument u formi anketnog upitnika. Podaci su obrađeni primenom programa SPSS (Statistical Package for Social Sciences), a u obradi podataka korišćene su mere deskriptivne statistike.

Rezultati

Učestalost upotrebe cigareta

Inicijacija pušenja kod mladih često je povezana sa upotrebom cigareta od strane članova porodice i njihovih stavova prema pušenju (8,9,10), kao i sa upotrebom i stavovima vršnjaka u vezi sa pušenjem (8, 11). Osim toga, utvrđen je i uticaj pušenja roditelja i prijatelja na eskalaciju pušenja (11). Grafikon 1 sadrži podatke o inicijaciji i eskalaciji pušenja ispitanika obuhvaćenih istraživanjem. Na osnovu dobijenih rezultata uočava se da je cigarete, barem 1-2 dima, probala jedna trećina ispitanika (32%), dok je celu cigaretu popušilo 17,3%. U jednom trenutku svoga života, svakodnevno pušenje, u trajanju od 30 dana bez prekida,

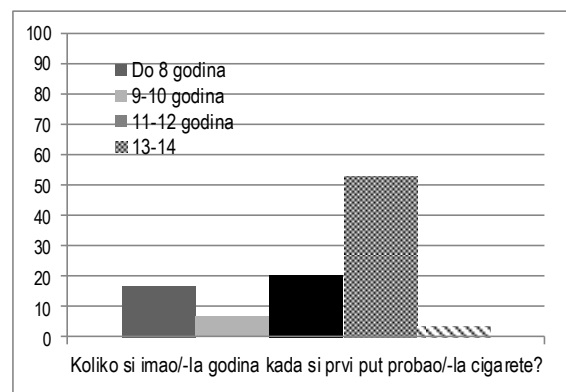
zabeleženo je kod 5,2% ispitanika, dok je trenutnu upotrebu cigareta prijavilo 9,5%.

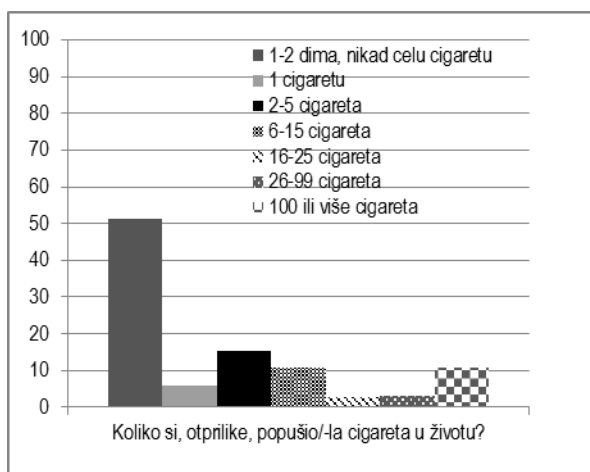
Grafikon 1. Inicijacija i eskalacija upotrebe cigareta
Chart 1. Initiation and escalation of cigarette use

Kada je u pitanju uzrast na kojem ispitanici najčešće popuše celu cigaretu, uočava se da se kreće od 8 i manje godina do 15 godina (Grafikon 2). Najveći broj ispitanika koji je popušio celu cigaretu učinio je to sa 13-14 godina (52,8%), slede oni sa 11-12 godina (20,2%). Značajan je i broj ispitanika koji su celu cigaretu popušili na uzrastu od 10 godina i mlađem (23,6%), među kojima je 16,9% onih koji su tada imali 8 i manje godina.

Dalje, predmet interesovanja bio je broj cigareta koji su, od trenutka probanja cigareta, ispitanici popušili (Grafikon 3). Na osnovu prikazanih podataka može se uočiti da je od ukupnog broja ispitanika koji su probali cigarete, najveći broj ispitanika ostao na tom iskustvu, odnosno da nikada nije popušio celu cigaretu (51,3%). Količinu cigareta, koja odgovara broju cigareta u jednoj kutiji, popušilo je 34,7% ispitanika, među kojima su najbrioniji oni koji su popušili 2-5 cigareta, između jedne i pet pakli cigareta popušilo je 15,4%, dok je konzumaciju više od 100 cigareta (pet i više kutija) prijavilo 14,1% ispitanika.

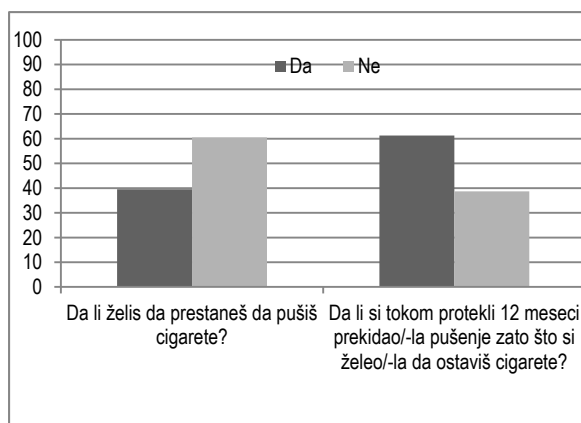

Grafikon 2. Uzrast na kojem su učenici probali cigarete
Chart 2. Age at which the students first tried cigarettes

Grafikon 3. Broj cigareta koji su učenici konzumirali
Chart 3. Number of cigarettes the students consumed

Budući da je pušenje složeno fizičko, biološko i društveno ponašanje, koje ujedno predstavlja i javnozdravstveni problem i jedan je od najznačajnijih faktora u narušavanju zdravlja čitavog čovečanstva, interesovalo nas je i da li ispitanici koji konzumiraju cigarete planiraju da ostave pušenje. Dobijeni nalazi ukazuju da među ispitanicima koji trenutno puše skoro 40% ispitanika želi da ostavi cigarete, a nešto više od 60% ispitanika koji trenutno puše je probalo da prestane da puši tokom protekle godine (Grafikon 4).

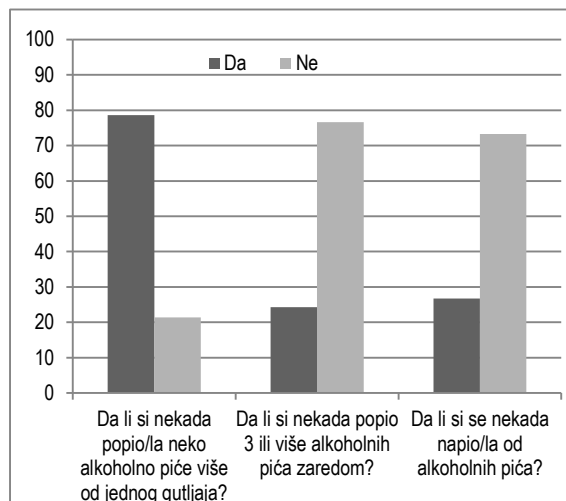

Grafikon 4. Prekid pušenja
Chart 4. Quitting smoking

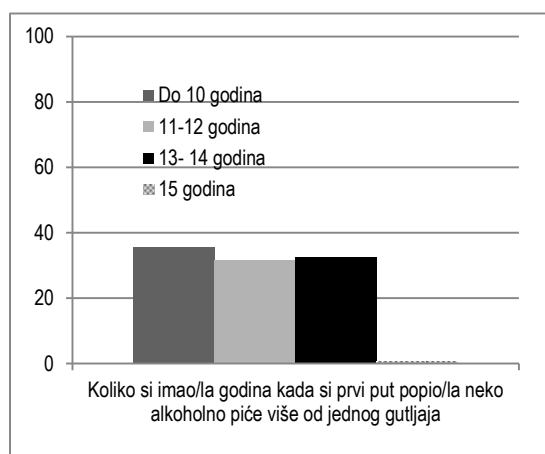
Učestalost upotrebe alkohola

Tokom poslednje decenije uočen je trend porasta upotrebe alkohola u populaciji adolescenata, kao i promene u obrascima pijenja, koje se ogledaju u konzumiranju većih količina alkohola i snižavanja donje uzrasne granice prvog iskustva upotrebe alkohola (1, 12, 13, 14).

Rezultati istraživanja (Grafikon 5) pokazuju da je iskustvo upotrebe alkohola zabeleženo kod skoro 80% ispitanih učenika, od kojih je jedna četvrtina prijavila konzumiranje 3 i više alkoholnih pića zaredom (26,7%) i iskustvo pijanstva (24,3%).

Grafikon 5. Inicijacija i eskalacija upotrebe alkohola
Chart 5. Initiation and escalation of alcohol use

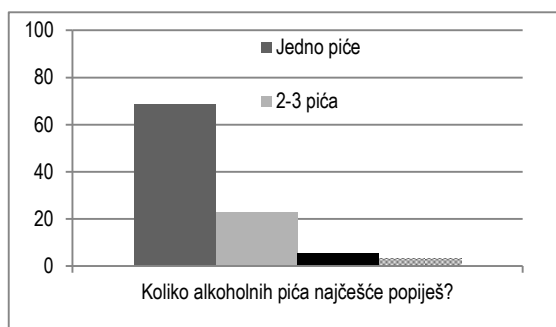

Grafikon 6. Uzrast na kojem su ispitanici probali alkohol
Chart 6. Age at which the students first tried alcohol

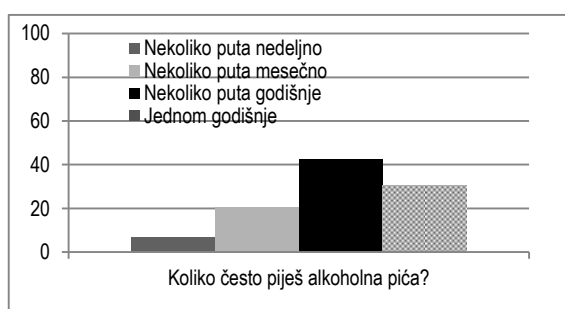
Budući da je period rane adolescencije od posebnog značaja za zloupotrebu alkohola, jer se i samo probanje alkoholnih pića dovodi u vezi sa zloupotrebom ove supstance u kasnijem životnom dobu (5), interesovalo nas je na kom uzrastu ispitanici imaju prvo iskustvo upotrebe alkohola. Uzrast na kojem su ispitanici probali alkohol kreće se od 10 i manje godina do 15 godina (Grafikon 6). Iako je približno isti broj učenika alkohol probao u uzrastu do 10 godina (35,6%), sa 11-12 godina (31,7%) i 13-14 godina (32,5%), uočava se da je najveći broj ispitanika u ranijem uzrastu imao prvo iskustvo upotrebe alkohola.

Dalja ispitivanja išla su u pravcu utvrđivanja količine i učestalost konzumiranja alkohola (Grafikon 7 i Grafikon 8). U odnosu na prethodno navedene nalaze, dobijeni rezultati su znatno povoljniji. Naime, najveći broj ispitanika alkoholna pića pije par puta godišnje (42,3%) ili jednom godišnje (30,5%), konzumirajući u tim prilikama najčešće po jedno piće (68,6%) ili 2-3 pića (22,9%). Alkohol na nedeljnom i mesečnom nivou konzumira nešto više od jedne četvrtine

(27,2%), dok se broj onih koji, u situacijama kada konzumiraju alkohol, piju preko 5 pića kreće oko 3,2%.

Grafikon 7. Broj alkoholnih pića koji ispitanici popiju
Chart 7. Number of alcoholic beverages the students consume

Grafikon 8. Učestalost upotrebe alkohola
Chart 8. Frequency of alcohol use

Zaključak

Mladi, njihovo zdravlje i zdravstveno ponašanje okupiraju značajnu pažnju stručnjaka različitih profila. Razvojni stadijum adolescencije smatra se fazom najvećeg rizika za inicijaciju upotrebe cigareta i alkohola. Problemi pušenja cigareta i pijenja alkohola među adolescentima duboko su uslovljeni socijalnim, ekonomskim i kulturnim osobnostima sredine u kojoj žive, te na pojavu upotrebe ovih supstanci od strane mladih značajno utiču porodica, vršnjaci i lokalna zajednica. Iz tog razloga, za unapređenje prakse neophodni su specifični preventivni programi za mlade, bazirani na intersektorskoj saradnji i aktivnom učešću mladih. Integrisani i multidisciplinarni programi prevencije treba da budu sveobuhvatni i usmereni ka roditeljima, školskoj sredini, medijima, zdravstvenim i drugim službama i društvu kao celini, uz kreiranje odgovarajuće zdravstvene politike, koja promoviše zdrave stilove života mladih. Kroz preventivne aktivnosti neophodno je pružati adolescentima informacije o štetnosti upotrebe cigareta i alkohola i podsticati njihove socijalne veštine, prvenstveno veštine prepoznavanja i odupiranja vršnjačkom i sociojalnom pristisku i veštine rešavanja problema.

Literatura

- Hibell B, Guttormsson U, Ahlström S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A. et al. *The 2011 ESPAD Report, Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Stockholm, Sweden: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs; 2012.
- Marić M. Učestalost upotrebe psihoaktivnih sredstava u adolescentskom uzrastu. *Sociološki pregled*. 2012; (1), 57–76.
- Rakić DB, Rakić B, Milošević Z, Nedeljković I. The prevalence of substance use among adolescents and its correlation with social and demographic factors. *Vojnosanitetski pregled*. 2014, 71(5), 467–473. doi: 10.2298/VSP1405467R
- Marić M. Problematično ponašanje dece i adolescenata – pojam, učestalost, poreklo i prevencija. *Norma*. 2011; (2), 175–184.
- Jugović A. Zloupotreba alkohola u omladinskoj populaciji Srbije. *Socijalna misao*. 2005; 12 (2-3): 67-92.
- WHO 2015. Media centre - Tobacco. Dostupno 9. marta 2016. godine na <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs339/en/>
- WHO 2014. Global status report on alcohol and health. Geneva, Switzerland: WHO Press, World Health Organization; 2014.
- Chassin L, Presson CC, Montello D, Sherman SJ and McGrew J. Changes in Peer and Parent Influence During Adolescence: Longitudinal Versus Cross-Sectional Perspectives on Smoking Initiation. *Developmental Psychology*. 1986; 22 (3): 327-334. doi: 10.1037/0012-1649.22.3.327
- Newman I and Ward JM. The influence of parental attitude and behavior on early adolescent cigarette smoking. *Journal of School Health*. 1989; 59 (4): 150–152. doi: 10.1111/j.1746-1561.1989.tb04688.x
- Doherty WJ and Allen W. Family functioning and parental smoking as predictors of adolescent cigarette use: a six-year prospective study. *Journal of Family Psychology*. 1994; 8 (3): 347-353. doi: 10.1037/0893-3200.8.3.347
- Flay BR, Hu FB, Siddiqui O, Day LE, Hedeker D, Petraitis J, Richardson J and Sissman S. Differential influence of parental smoking and friends' smoking on adolescent initiation and escalation and smoking. *Journal of Health and Social Behavior*. 1994; 35(3): 248-265.
- Čirić-Janković S, Kisin Đ, Jović S, Kilibarda B, Bjeloglav D. Evropsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji 2008: Izveštaj za Republiku Srbiju. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije i Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“; 2009.
- Pavlović Z, Jakovljević B. Učestalost konzumiranja alkohola među učenicima osnovnih škola na teritoriji grada Beograda. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*. 2008; 136(3-4):141-147. doi:10.2298/SARH0804141P
- Drgašić-Labaš S, Milić M. Bolesti zavisnosti kao bolesti društva, porodice i pojedinca: kritika nečinjena. *Sociologija*. 2007; (1): 31-43.

Primljeno/Received: 23. 04. 2016.

Prihvaćeno/Accepted: 21. 07. 2016.

Correspondance to:

Jasmina Milošević

KBC „Dr Dragiša Mišović“, Dečja bolnica plućne bolesti i TB Heroja Milana Tepića 1, 11000 Beograd, Srbija

djina777@gmail.com